

KORXONALARNI BOSHQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING ZAMONAVIY YO‘NALISHLARI

Aminova Sayyora

Turizm menejeri tadqiqotchi pedagog (Magistr)

Annotatsiya

Maqolada zamonaviy iqtisodiy sharoitda korxonalarni boshqarish samaradorligini oshirishning asosiy yo‘nalishlari tahlil qilinadi. Boshqaruv jarayonlarini raqamlashtirish, strategik menejment, ma’lumotlarga asoslangan qaror qabul qilish, inson kapitalini rivojlantirish, innovatsion boshqaruv, biznes jarayonlarini optimallashtirish, mijozga yo‘naltirilgan yondashuv va risklarni boshqarish masalalariga alohida e’tibor qaratiladi. Shuningdek, korxonalarda samaradorlik ko‘rsatkichlarini baholash va boshqaruv tizimini takomillashtirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: korxona, boshqaruv samaradorligi, strategik menejment, raqamlashtirish, innovatsiya, inson kapitali, biznes jarayonlari, KPI, risklarni boshqarish, raqobatbardoshlik.

Kirish

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar faoliyatining barqarorligi va raqobatbardoshligi ko‘p jihatdan boshqaruv tizimining samaradorligiga bog‘liq. Korxona ixtiyoridagi moliyaviy, moddiy, mehnat va axborot resurslaridan qanday foydalanilishi uning ishlab chiqarish natijalari, foydalilik darajasi va bozordagi mavqeini belgilaydi. Shu sababli zamonaviy menejmentning asosiy vazifalaridan biri mavjud resurslardan maksimal natija olishga imkon beradigan boshqaruv mexanizmlarini shakllantirishdan iborat.

Bugungi kunda korxonalar tez o‘zgarayotgan tashqi muhit sharoitida faoliyat yuritmoqda. Raqobatning kuchayishi, iste’molchilar talabining o‘zgarishi,

texnologiyalarning tez yangilanishi, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi va global bozorlar bilan integratsiya korxonalardan boshqaruv usullarini doimiy ravishda takomillashtirishni talab etmoqda. An'anaviy boshqaruv tizimlari ko'pincha sekin qaror qabul qilish, ortiqcha byurokratiya, axborotning kechikib kelishi va resurslardan samarasiz foydalanish kabi muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

Korxonani boshqarish samaradorligi faqat foyda hajmi bilan o'lchanmaydi. Unga mehnat unumdorligi, ishlab chiqarish tannarxi, aktivlardan foydalanish darajasi, mijozlar qoniqishi, xodimlar faolligi, innovatsiyalarni joriy etish tezligi va risklarga chidamlilik kabi ko'rsatkichlar ham ta'sir qiladi. Demak, boshqaruv samaradorligini oshirish kompleks va tizimli yondashuvni talab etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi korxonalarni boshqarish samaradorligini oshirishning zamonaviy yo'nalishlarini o'rganish, ularning mazmunini yoritish hamda korxonalar faoliyatida qo'llash mumkin bo'lgan amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishdan iborat.

1. Korxonalarni boshqarish samaradorligining nazariy asoslari

Boshqaruv samaradorligi — bu belgilangan maqsadlarga mavjud resurslardan oqilona foydalanish orqali erishish darajasidir. Samarali boshqaruv tizimi korxonaning strategik maqsadlarini aniq belgilaydi, vazifalarni xodimlar o'rtasida to'g'ri taqsimlaydi, qarorlarni o'z vaqtida qabul qiladi va natijalarni muntazam nazorat qiladi.

Boshqaruv samaradorligini baholashda natija va sarflangan resurslar o'rtasidagi nisbat muhim ahamiyatga ega. Masalan, ishlab chiqarish hajmining oshishi ijobiy natija bo'lishi mumkin, biroq bunga xarajatlarning haddan tashqari ko'payishi hisobiga erishilgan bo'lsa, boshqaruv samaradorligi yetarli darajada yuqori deb baholanmaydi. Shu sababli samaradorlikni baholashda iqtisodiy natijalar bilan bir qatorda sifat ko'rsatkichlari ham hisobga olinishi lozim.

Korxona boshqaruvining asosiy funksiyalariga rejalashtirish, tashkil etish, motivatsiya va nazorat kiradi. Zamonaviy sharoitda ushbu funksiyalar axborot texnologiyalari va analitik vositalar bilan uzviy bog‘langan. Rahbar nafaqat tajribaga, balki aniq ma’lumotlar va tahliliy natijalarga tayangan holda qaror qabul qilishi tobora muhimlashmoqda.

Samarali boshqaruv tizimining yana bir muhim belgisi — moslashuvchanlikdir. Tashqi muhitdagi o‘zgarishlarga tez javob bera oladigan korxona yangi imkoniyatlardan foydalanish va xavflarni kamaytirishda ustunlikka ega bo‘ladi. Buning uchun tashkiliy tuzilma haddan tashqari murakkab bo‘lmasligi, vakolatlar aniq belgilanib, quyi bo‘g‘in xodimlariga ham zarur darajada mustaqillik berilishi kerak.

2. Strategik boshqaruvni takomillashtirish

Korxonalarni boshqarish samaradorligini oshirishning eng muhim yo‘nalishlaridan biri strategik boshqaruvni rivojlantirishdir. Strategik boshqaruv korxonaning uzoq muddatli maqsadlarini belgilash, tashqi va ichki muhitni tahlil qilish, raqobat ustunliklarini aniqlash hamda resurslarni ustuvor yo‘nalishlarga yo‘naltirishni nazarda tutadi.

Strategiyani shakllantirishda korxonaning missiyasi va rivojlanish konsepsiyasi aniq ifodalanishi kerak. Missiya xodimlarga korxonaning jamiyat va mijozlar uchun qanday qiymat yaratishini tushuntiradi. Strategik maqsadlar esa aniq, o‘lchab bo‘ladigan, erishish mumkin bo‘lgan, dolzarb va vaqt bilan chegaralangan bo‘lishi maqsadga muvofiq.

Strategik tahlilning samarali vositalaridan biri SWOT tahlilidir. U korxonaning kuchli va zaif tomonlarini, shuningdek tashqi muhitdagi imkoniyat va tahdidlarni aniqlashga yordam beradi. PESTEL tahlili esa siyosiy, iqtisodiy,

ijtimoiy, texnologik, ekologik va huquqiy omillarning korxona faoliyatiga ta'sirini o'rganish imkonini beradi.

Strategiyani amaliyotga joriy etishda strategik reja bilan kundalik boshqaruv qarorlari o'rtasida uzviy bog'liqlik bo'lishi zarur. Har bir bo'lim va xodimning vazifalari umumiy strategik maqsadga xizmat qilishi kerak. Buning uchun asosiy samaradorlik ko'rsatkichlari — KPI tizimidan foydalanish mumkin. KPI ko'rsatkichlari rahbariyatga maqsadlarning bajarilish darajasini kuzatish va zarur hollarda boshqaruv choralarini o'zgartirish imkonini beradi.

3. Raqamli transformatsiya va boshqaruvni avtomatlashtirish

Raqamlashtirish zamonaviy korxona boshqaruvini takomillashtirishning eng muhim yo'nalishlaridan biridir. Raqamli texnologiyalar yordamida ko'plab takroriy operatsiyalarni avtomatlashtirish, ma'lumotlarni tezkor qayta ishlash va boshqaruv qarorlarini aniqroq qabul qilish mumkin.

Korxonalarda elektron hujjat aylanishi, korporativ axborot tizimlari, mijozlar bilan munosabatlarni boshqarish tizimlari, ombor va logistika dasturlari hamda moliyaviy hisobni avtomatlashtirish vositalaridan foydalanish boshqaruv xarajatlarini kamaytiradi. Eng muhimi, turli bo'limlarda shakllanadigan axborotni yagona tizimga birlashtirish rahbariyatga korxonaning real holatini tezkor ko'rish imkonini beradi.

Ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv ham raqamli transformatsiyaning muhim natijasidir. Korxona sotuv hajmi, xarajatlar, mijozlar xulqi, ishlab chiqarish unumdorligi va boshqa ko'rsatkichlarni muntazam tahlil qilib borishi mumkin. Analitika yordamida muammolar yuzaga kelgandan keyin emas, balki ularning dastlabki belgilari paydo bo'lganda choralar ko'rish imkoniyati yaratiladi.

Sun'iy intellekt va avtomatlashtirish texnologiyalarining rivojlanishi ham boshqaruv jarayonlariga yangi imkoniyatlar bermoqda. Talabni prognozlash,

mijozlar segmentatsiyasi, hujjatlarni qayta ishlash, texnik nosozliklarni oldindan aniqlash va xizmat ko'rsatish sifatini monitoring qilish kabi vazifalarda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish mumkin. Biroq raqamlashtirish jarayonida axborot xavfsizligi, ma'lumotlarni himoya qilish va xodimlarning raqamli kompetensiyasini rivojlantirish masalalariga alohida e'tibor berish zarur.

4. Inson kapitalini boshqarish va xodimlar motivatsiyasi

Korxonaning barqaror rivojlanishida inson kapitali alohida o'rin tutadi. Zamonaviy texnologiyalar qanchalik rivojlangan bo'lmasin, ularni samarali qo'llay oladigan malakali xodimlarsiz yuqori natijaga erishish qiyin. Shuning uchun xodimlarni boshqarish tizimi faqat kadrlarni hisobga olish bilan cheklanmasdan, ularning bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilishi kerak.

Xodimlarni tanlash jarayonida nafaqat diplom va tajriba, balki kasbiy kompetensiyalar, muammolarni hal qilish qobiliyati, jamoada ishlash ko'nikmasi va o'zgarishlarga moslashish darajasi ham baholanishi lozim. Ishga qabul qilingan xodim uchun moslashtirish dasturining mavjudligi yangi ishchining korxona faoliyatiga tezroq kirishib ketishiga yordam beradi.

Motivatsiya tizimi samaradorlikka bevosita ta'sir ko'rsatadi. Moddiy rag'batlantirish, mukofotlar va ish haqining natijaga bog'langan qismi bilan bir qatorda, kasbiy o'sish, malaka oshirish, e'tirof etish va sog'lom mehnat muhitini yaratish kabi nomoddiy omillar ham muhimdir. Xodim o'z mehnati natijasi korxonaning umumiy maqsadiga qanday hissa qo'shayotganini tushunsa, uning mas'uliyati va tashabbuskorligi ortadi.

Kadrlar salohiyatini oshirish uchun doimiy o'qitish tizimi joriy etilishi maqsadga muvofiq. Raqamli savodxonlik, boshqaruv, xorijiy tillar, mijozlar bilan muloqot, savdo va loyiha boshqaruvi kabi yo'nalishlardagi treninglar korxonaning umumiy raqobatbardoshligini kuchaytiradi.

5. Biznes jarayonlarini optimallashtirish va xarajatlarni boshqarish

Boshqaruv samaradorligini oshirishning yana bir muhim yoʻnalishi biznes jarayonlarini qayta koʻrib chiqish va optimallashtirishdir. Korxonada ortiqcha hujjatlar, takroriy vazifalar, keraksiz tasdiqlash bosqichlari yoki boʻlimlar oʻrtasidagi muvofiqlashtirishning sustligi vaqt va mablagʻ yoʻqotilishiga olib keladi.

Jarayonlarni optimallashtirishda avvalo mavjud jarayon xaritasi tuziladi. Keyin qiymat yaratmaydigan bosqichlar aniqlanib, ularni qisqartirish yoki avtomatlashtirish imkoniyatlari baholanadi. Masalan, elektron tasdiqlash tizimi hujjatlarning bir boʻlimdan boshqasiga yetib borish vaqtini qisqartirishi mumkin.

Xarajatlarni boshqarishda faqat xarajatlarni kamaytirish maqsad qilib olinmasligi kerak. Haddan tashqari tejamkorlik mahsulot yoki xizmat sifatining pasayishiga olib kelishi mumkin. Asosiy maqsad — korxona uchun qiymat yaratmaydigan xarajatlarni kamaytirish va resurslarni yuqori daromad keltiradigan faoliyatga yoʻnaltirishdir.

Taʼminot zanjirini boshqarish ham xarajatlar samaradorligiga katta taʼsir qiladi. Yetkazib beruvchilarni tanlash, zaxiralar hajmini optimallashtirish, logistika xarajatlarini nazorat qilish va shartnomaviy munosabatlarni muntazam tahlil qilish korxonaning moliyaviy natijalarini yaxshilashi mumkin.

6. Mijozga yoʻnaltirilgan boshqaruv va xizmat sifatini oshirish

Zamonaviy bozorda korxona samaradorligi mijoz uchun yaratilgan qiymat bilan chambarchas bogʻliq. Mijozlarning ehtiyojlarini chuqur oʻrganish, ularning fikr-mulohazalarini tahlil qilish va xizmatni individual talabga moslashtirish korxonaning bozordagi mavqeini mustahkamlaydi.

Mijozga yoʻnaltirilgan boshqaruvda CRM tizimlaridan foydalanish katta samara beradi. Bunday tizimlar mijozlar haqidagi maʼlumotlarni tizimlashtirish, murojaatlarni nazorat qilish, sotuv jarayonini kuzatish va marketing takliflarini

shaxsiylashtirish imkonini beradi. Mijozlarning murojaatlariga tezkor javob berish ham korxona imijining muhim qismidir.

Xizmat sifatini oshirish uchun muntazam so‘rovnomalar, sharhlar, shikoyatlar tahlili va mijozlar qoniqishi ko‘rsatkichlaridan foydalanish mumkin. Rahbariyat faqat salbiy fikrlarni emas, ijobiy tajribalarni ham o‘rganib, muvaffaqiyatli amaliyotlarni boshqa bo‘limlarga tatbiq etishi kerak.

Mijozlarning sodiqligini oshirish korxona uchun uzoq muddatli iqtisodiy samara beradi. Doimiy mijozlar yangi mijozlarni jalb qilishga nisbatan kamroq marketing xarajatlarini talab qilishi mumkin. Shu sababli mijoz bilan bir martalik savdo emas, balki uzoq muddatli munosabat o‘rnatishga yo‘naltirilgan boshqaruv modeli muhimdir.

7. Innovatsion boshqaruv va o‘zgarishlarni boshqarish

Innovatsiyalar korxonaning yangi bozor sharoitlariga moslashishida muhim omildir. Innovatsiya faqat yangi mahsulot yaratish emas, balki boshqaruv usullari, xizmat ko‘rsatish, ishlab chiqarish, marketing va tashkiliy jarayonlardagi yangiliklarni ham anglatadi.

Innovatsion boshqaruv korxonada yangi g‘oyalarni ilgari surish uchun qulay muhit yaratishni talab etadi. Xodimlarning takliflarini yig‘ish, tajriba loyihalarini amalga oshirish va muvaffaqiyatli yechimlarni kengaytirish innovatsion faollikni oshiradi. Bunda barcha g‘oyalar darhol katta loyiha sifatida emas, balki kichik tajriba loyihalari orqali sinab ko‘rilishi mumkin.

O‘zgarishlarni boshqarish ham alohida ahamiyatga ega. Korxonada yangi texnologiya yoki tashkiliy tizim joriy etilganda xodimlar qarshilik ko‘rsatishi mumkin. Buning oldini olish uchun o‘zgarishning maqsadi, foydasi va kutilayotgan natijalari xodimlarga tushunarli tarzda yetkazilishi, zarur treninglar tashkil etilishi kerak.

Innovatsion boshqaruvning asosiy natijasi korxonaning moslashuvchanligi va raqobatbardoshligini oshirishdir. Bozor talabidagi o'zgarishlarni tez ilg'agan va ularga mos mahsulot hamda xizmat taklif qilgan korxonalar uzoq muddatda barqarorroq rivojlanish imkoniyatiga ega bo'ladi.

8. Risklarni boshqarish va korxonaning barqarorligini ta'minlash

Har qanday korxona moliyaviy, bozor, operatsion, texnologik va boshqa turdagi risklarga duch keladi. Risklarni butunlay yo'qotishning imkoni bo'lmasa-da, ularni oldindan aniqlash va salbiy ta'sirini kamaytirish mumkin. Shu sababli risklarni boshqarish zamonaviy boshqaruv tizimining ajralmas qismi bo'lishi kerak.

Risklarni boshqarish jarayoni xavflarni aniqlash, ularning ehtimoli va ta'sirini baholash, ustuvor risklarni belgilash hamda javob choralarini ishlab chiqishni o'z ichiga oladi. Masalan, bitta yetkazib beruvchiga haddan tashqari bog'liqlik ta'minot xavfini oshirishi mumkin. Muqobil yetkazib beruvchilar bilan ishlash bunday xavfni kamaytiradi.

Moliyaviy barqarorlikni ta'minlash uchun pul oqimlarini rejalashtirish, debitor va kreditor qarzdorlikni nazorat qilish, xarajatlarni tahlil qilish va favqulodda holatlar uchun zaxira shakllantirish muhimdir. Shuningdek, korxonaning sug'urta va huquqiy himoya mexanizmlari ham muntazam ko'rib chiqilishi kerak.

Risklarni boshqarishning zamonaviy yondashuvi riskni faqat muammo sifatida emas, balki imkoniyat bilan birga ko'rib chiqadi. Yangi texnologiya yoki yangi bozorga kirish ma'lum xavfni yuzaga keltirishi mumkin, biroq to'g'ri tahlil va boshqaruv orqali bu xavf yangi daromad manbaiga aylanishi ehtimoli mavjud.

9. Boshqaruv samaradorligini baholash ko'rsatkichlari

Boshqaruv tizimini takomillashtirish uchun uning natijalarini o'lchash zarur. Korxona uchun moliyaviy va nomoliyaviy ko'rsatkichlarning muvozanatli tizimini shakllantirish maqsadga muvofiq. Moliyaviy ko'rsatkichlarga tushum, foyda,

rentabellik, xarajatlar va pul oqimlari kiradi. Operatsion ko'rsatkichlar esa mehnat unumdorligi, ishlab chiqarish quvvati, buyurtmalarni bajarish vaqti, nuqsonlar ulushi kabi mezonlarni qamrab oladi.

Mijozlarga oid ko'rsatkichlar ham muhimdir. Mijoz qoniqishi, takroriy xaridlar, shikoyatlar soni va mijozni ushlab qolish darajasi korxonaning bozor samaradorligini ko'rsatadi. Xodimlar bo'yicha esa kadrlar almashinuvi, ishga kelmaslik holatlari, o'qitish soatlari va xodimlar samaradorligi baholanishi mumkin.

Ko'rsatkichlar sonini haddan tashqari ko'paytirish ham boshqaruvni murakkablashtiradi. Shu sababli rahbariyat korxonaning strategik maqsadlariga bevosita bog'langan eng muhim ko'rsatkichlarni tanlashi kerak. KPI tizimi muntazam yangilanib, bozor sharoitidagi o'zgarishlarga moslashtirilishi maqsadga muvofiq.

Samaradorlikni baholashning asosiy maqsadi xodimlarni jazolash emas, balki boshqaruv qarorlarini yaxshilashdir. Ko'rsatkichlar salbiy natijani ko'rsatsa, uning sabablarini aniqlash va jarayonni yaxshilash bo'yicha aniq choralar ishlab chiqilishi lozim.

10. Korxonalarni boshqarish samaradorligini oshirish bo'yicha amaliy takliflar

Korxonalarni boshqarish samaradorligini oshirish uchun bir nechta o'zaro bog'liq chora-tadbirlarni amalga oshirish tavsiya etiladi. Birinchidan, korxonaning uzoq muddatli strategiyasi qayta ko'rib chiqilib, strategik maqsadlar aniq KPI ko'rsatkichlari bilan bog'lanishi kerak. Bu barcha bo'limlarning yagona maqsad sari harakatlanishini ta'minlaydi.

Ikkinchidan, asosiy biznes jarayonlarini raqamlashtirish va avtomatlashtirish zarur. Bunda birinchi navbatda ko'p vaqt talab qiladigan va takroriy operatsiyalar aniqlanib, ularni avtomatlashtirishdan boshlash samarali bo'ladi. Raqamli tizimlar

joriy etilganda xodimlarni o'qitish va axborot xavfsizligini ta'minlash ham rejaning bir qismi bo'lishi lozim.

Uchinchidan, xodimlarning kompetensiyalarini muntazam rivojlantirish tizimini yaratish kerak. Korxona o'quv ehtiyojlarini aniqlab, malaka oshirish dasturlarini biznes maqsadlari bilan bog'lashi mumkin. Natijaga asoslangan motivatsiya tizimi xodimlarning tashabbuskorligini kuchaytiradi.

To'rtinchidan, mijozlar bilan uzoq muddatli munosabatlarni boshqarishga ustuvor ahamiyat berish lozim. Mijoz fikrlarini muntazam o'rganish, shikoyatlarni tezkor ko'rib chiqish va xizmat sifatini doimiy yaxshilash korxonaning bozor qiymatini oshiradi.

Beshinchidan, risklarni boshqarish tizimi shakllantirilib, muhim xavflar bo'yicha oldindan harakat rejasi ishlab chiqilishi kerak. Korxona rahbariyati favqulodda vaziyatlarda kim, qachon va qanday qaror qabul qilishini oldindan belgilab qo'yishi zarur.

Oltinchidan, innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlovchi tashkiliy madaniyat shakllantirilishi kerak. Xodimlarning yangi g'oyalarini rag'batlantirish, kichik tajriba loyihalarini sinash va muvaffaqiyatli yechimlarni kengaytirish korxonaning moslashuvchanligini oshiradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, korxonalarni boshqarish samaradorligini oshirish birgina boshqaruv usulini o'zgartirish bilan hal qilinadigan masala emas. Bu strategik rejalashtirish, raqamlashtirish, inson kapitalini rivojlantirish, biznes jarayonlarini optimallashtirish, mijozga yo'naltirilganlik, innovatsiyalar va risklarni boshqarishni yagona tizimda birlashtirishni talab qiladi.

Zamonaviy korxona uchun eng muhim ustunliklardan biri tezkor va asoslangan qaror qabul qilish qobiliyatidir. Buning uchun ishonchli axborot

tizimlari, aniq KPI ko'rsatkichlari va malakali xodimlar zarur. Rahbariyat korxona faoliyatini faqat yakuniy moliyaviy natijalar asosida emas, balki mijozlar, xodimlar, jarayonlar va innovatsiyalar bilan bog'liq ko'rsatkichlar orqali ham baholashi kerak.

Raqamli transformatsiya va avtomatlashtirish boshqaruv xarajatlarini kamaytirish, ma'lumotlarni tezkor tahlil qilish va xatolarni qisqartirish imkonini beradi. Shu bilan birga, texnologiyalarni joriy etish inson omilini inkor etmasligi, aksincha xodimlarning bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish bilan birga olib borilishi kerak.

Umuman olganda, boshqaruv samaradorligini oshirishning zamonaviy modeli korxonaning ichki imkoniyatlarini tashqi muhitdagi imkoniyatlar bilan uyg'unlashtirishga asoslanadi. Strategik maqsadlar, raqamli texnologiyalar, malakali kadrlar va mijozga yo'naltirilgan boshqaruv birgalikda qo'llanilganda korxonaning raqobatbardoshligi va barqaror rivojlanishi uchun mustahkam asos yaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Robbins S. P., Coulter M. Management. Pearson Education.
2. Drucker P. F. Management: Tasks, Responsibilities, Practices.
3. Kaplan R. S., Norton D. P. The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action.
4. Kotler P., Keller K. L. Marketing Management.
5. Porter M. E. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance.
6. O'zbekiston Respublikasining korxonalar faoliyati va tadbirkorlikka oid qonun hujjatlari.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi materiallari.
8. UNIDO. Industrial Development Reports va korxona samaradorligiga oid tahliliy materiallar.
9. OECD. Digital transformation, productivity and business management bo'yicha tahliliy materiallar.